

El mutualisme en l'època contemporània a l'Hospitalet

Manuel Domínguez

El mutualisme en l'època contemporània a l'Hospitalet

El mutualismo en la época contemporanea en l'Hospitalet

The mutualism in the contemporary age at l'Hospitalet

Manuel Domínguez
(Historiador)

RESUM

En el procés de transició de l'Antic Règim al capitalisme, les mutualitats van ser la forma associativa que van adoptar les classes treballadores i de petits propietaris per ajudar-se mútuament. El mutualisme va ser la forma més important de cuidar-se els col·lectius de persones, locals o professionals, més enllà de la família.

Paraules clau: mutualisme, l'Hospitalet, moviment obrer.

RESUMEN

En el proceso de transición del Antiguo Régimen al capitalismo, las mutualidades fueron la forma asociativa que adoptaron las clases trabajadoras y de pequeños propietarios para ayudarse mutuamente. El mutualismo fue la forma más importante de cuidar a los colectivos de personas, locales o profesionales, más allá de la familia.

Palabras clave: mutualismo, l'Hospitalet, movimiento obrero.

ABSTRACT

In the process of transition from the Old Regime to capitalism, mutual

societies were the associative form that the working classes and small property owners adopted to help each other. Mutualism was the most important way for groups of people, local or professional, to take care of themselves, beyond the family.

Keywords: mutualism, l'Hospitalet, labour movement.

LES PRIMERES MUTUALITATS DE L'HOSPITALET

El mutualisme, l'ajuda mútua o socors mutu, és una pràctica tradicional en l'ésser humà al si de famílies, comunitats o col·lectius de diferent tipus. Consisteix que unes persones n'ajuden unes altres, de gust o per compromís, amb el benentès que quan necessitin ajuda la rebran. En aquest article intentarem apropar-nos a les entitats mutualistes (que poden ser anomenades *montepíos*, mútues, societats de socors mutus, mutualitats, etc.) de l'Hospitalet durant els segles XIX i XX.

Dins del mutualisme hi havia una gran varietat d'entitats, però l'element bàsic és el de l'associació de persones vulnerables, exposades a riscos semblants, que paguen unes quotes per cobrir les necessitats de la persona associada que ho demani, si és dins dels supòsits coberts pels estatuts de l'entitat, amb les condicions també recollides en aquests estatuts. Podem dir que és una forma col·lectiva de tenir cura d'un mateix i dels altres, de solidaritat entre persones amb una situació similar davant una possible amenaça.

Les mutualitats més abundants van ser les que cobrien les conseqüències de la desgràcia més habitual, la malaltia. Inicialment anaven destinades als homes caps de família, perquè amb els diners que es donaven s'intentava no només pagar l'assistència mèdica, sovint força inútil en aquell segle, sinó substituir el salari que deixava de guanyar.

En les primeres dècades del segle XIX era una pràctica de totes les classes socials de l'Hospitalet, car ni les famílies més riques del poble eren prou adinerades com per no ser vulnerables davant algunes amenaces. De fet, el mutualisme de l'Hospitalet va desenvolupar-se inicialment de forma paral·lela entre les classes propietàries i treballadores. La primera experiència de mutualitat a l'Hospitalet de la qual tenim coneixement fou una associació entre propietaris de carros, als quals se'ls exigia que fessin transports (els «bagatges») per a l'exèrcit, en el context de la Primera Guerra Carlina, l'any 1834.^[1]

El març del 1852, quan s'estaven constituint dues mutualitats més al poble, de les quals parlarem més endavant, també es va presentar al Govern provincial un reglament de «*Sociedad de Seguros Mutuos contra el incendio y la destrucción de cosechas y frutos entre los Propietarios del término*

1. AMHL "Correspondència 1833-34"

del Hospitalet».[²] En un context de violenta lluita de classes al camp, aquesta entitat era un mecanisme de resistència burgesa (DOMÍNGUEZ: 2018, 58-59).

D'aquestes dues associacions de mutualisme burgès, no en tenim més notícia. La primera probablement va existir mentre va durar la guerra que provocava les exigències dels carruatges. El conflicte va finalitzar el 1840. No sabem ni tan sols si es va arribar a constituir legalment. La segona sí que es va intentar legalitzar, però no va reeixir.

Tanmateix, el suport mutu es va donar molt més entre les classes mitjanes i baixes, menestrals i jornalers agrícoles. El contingut d'aquesta introducció podria ser idèntic als que ja he publicat anteriorment en aquesta mateixa revista sobre l'origen del moviment obrer i el cooperativisme (DOMÍNGUEZ, 2018: 47-48 i 2021: 15-16), perquè les tres activitats tenen un origen comú i unes finalitats similars.

Les classes treballadores van desenvolupar moltes ideologies i formes de resistència i lluita enfront de les agressions que rebien en el procés d'imposició del capitalisme: les diferents formes de moviment obrer i d'ideologies democràtiques i igualitàries, etc. Una de les moltes branques d'aquest magma obrerista va ser el mutualisme. Amb Pierre Joseph Proudhon, a mitjan segle XIX, el mutualisme va arribar a ser el nom d'una d'aquestes ideologies alternatives al capitalisme, una mena d'equivalent a socialisme o anarquisme, quan aquests conceptes s'estaven inventant i definint. Els homes que fundaven els *montepíos* a l'Hospitalet el 1851 no havien llegit Proudhon, però venien del mateix món, d'una mentalitat i unes pràctiques semblants. Les teoritzacions del mutualisme van culminar amb el científic i teòric de l'anarquisme Piotr Kropotkin i la seva obra *El suport mutu: un factor d'evolució* (articles publicats entre 1890 i 1896, com a llibre l'any 1902).

L'ajuda mútua regulada era prou coneguda per la gent treballadora de la primera meitat del segle XIX, perquè era pròpia dels gremis i corporacions durant l'Antic Règim. A l'Hospitalet sabem que l'any 1825 existia una entitat, el més probable és que fos una confraria, que es presentava com els «*Obreros del Altar de S Isidro de la Parroquia del Hospitalet*». El primer signant, Ramon Ventura, ho feia com a «*obrero primero*» i del total de quatre signants, dos no sabien escriure.[³]

Els gremis, però, foren prohibits definitivament a Espanya el 1834, dins del procés d'imposició del liberalisme. A partir d'aquell moment va començar una cerca de formes d'associació que poguessin tenir les mateixes fun-

2. AMHL "Varis. S. XIX"

3. AMHL "Varis. S. XIX"

cions i que fossin admeses dins de la legalitat, depenent de cada moment polític.

A Barcelona, aprofitant una etapa de govern més aviat progressista, els teixidors van crear a partir de 1839 diverses associacions a mig camí dels sindicats, les mutualitats i les cooperatives. Aquesta onada associativa de l'obrerisme arribà a l'Hospitalet. El setembre de 1842 fou aprovada una «*asociación de beneficencia mutua formada por varios vecinos*» (DOMÍNGUEZ, 2018: 48-49). Es tracta de la primera entitat d'aquesta mena –una entitat a mig camí de la mutualitat i la societat obrerista de resistència– de la qual tenim notícia.

Ens imaginem que no va sobreviure als diversos episodis repressius de 1843 i 1844, quan tornaren els més dretans al poder. Per tant, la segona mutualitat de l'Hospitalet sí que procedia del fil conductor de les experiències de la classe treballadora durant l'Antic Règim, que van evolucionar cap a propostes organitzatives i polítiques progressistes en l'era capitalista.

EL MUTUALISME I LES QUINTES

A partir de 1851 les associacions de socors mutu es fan més abundants i duradores. A l'Hospitalet, aquell any se'n van crear dues, una de les quals estava relacionada amb el món de les quintes. Recordem que per fer de soldat es feia un sorteig en què participaven els mossos del poble d'una certa edat. Però si et tocava anar-hi, pagant una quantitat podies obtenir l'exempció o posar-n'hi un altre, el substitut, en el teu lloc. A Catalunya, la derrota de la revolta de 1845 va fer que el sistema espanyol d'allistament s'imposés (DOMÍNGUEZ, 2009: 154-166).

Arreu del país van sorgir empreses i mutualitats que recollien quotes de famílies perquè, en cas que toqués el reclutament al fill, paguessin la redempció o bé el substitut, que costava menys que la primera. El juny del 1851 uns «*padres de familia constituidos en sociedad para socorrerse mutuamente en las quintas sucesivas*» de l'Hospitalet van entregar un reglament a l'Ajuntament.^[4] El seu objectiu era «*ausiliar mutuamente todos los inscritos con las cantidades que les correspondan según las edades (de sus representados) con arreglo a la tarifa continuada en este reglamento, para cubrir con sustitutos los números (de dichos representados), á quienes la suerte designase quintos para los reemplazos del ejército en el presente pueblo*». La quota per a un representat de 7 o 8 anys era de 6 rals anuals; per a un de 12 anys, de 20 rals anuals i per a un de 21 anys, de 7 rals mensuals. Signaven la petició Antoni Bori, Josep Janner (?) i Pere

4. AMHL "Varis. S. XIX. Estadística, ramats, inundació 1898, etc.".

Costa.[⁵] Bori sí que era un dels cognoms de l'oligarquia local, però els altres dos no ho eren.

El 1852 es va fer una altra petició «*para fundar una sociedad para la sustitucion de las quintas*». L'alcalde informava al Governador provincial que els tres peticionaris «*son de arraigo y recomendables bajo todos conceptos*». El reglament començava: «*Los infrascritos propietarios y vecinos del Pueblo del Hospitalet (...)*».[⁶]

La tercera notícia que tenim és una carta que va escriure l'alcalde el 5 de juny de 1853: «*Convencido de que la Sociedad de quintas de que V. es Vice-Presidente tiende mas bien a perturbar la tranquilidad de este Pueblo que llenar el objeto de su instituto según me ha demostrado el motin ocurrido en esta tarde, (...) se incautan los documentos de dicha sociedad en espera de lo que indique el Gobierno Superior*».[⁷]

Aquest document ens informa, en primer lloc, de la resistència popular al sistema de les quintes. En segon lloc, ens relaciona una mutualitat amb formes d'activisme social, en aquest cas ni més ni menys que amb una acció violenta. En això s'assembla a les mutualitats i cooperatives obreristes, que sovint també eren associacions de resistència o primeres formes de sindicats. En tercer lloc, ens mostra que la repressió de les institucions era ràpida i contundent. De fet, no es produeix cap altre esment d'una entitat d'aquesta mena en els següents anys de les dècades de 1850 i 1860, fins al 1866.

La no existència de mutualitats per a les quintes a l'Hospitalet no vol dir que la seva població no s'associés fora del poble. El novembre de 1862 una «*Asociación para la redención de quintas*» entregà a María Llopis 6.000 rals per redimir el seu fill, Bartolomé Cerqueda.[⁸] L'abril del 1866, l'alcalde va remetre al governador civil la petició d'aprovació de la societat de redempció de quintes «*La Confianza*».[⁹] L'absència de referències a aquesta entitat, ni en les relacions oficials que s'havien de fer a petició del Govern Provincial, ens indica que no va ser legalitzada o que va tenir una vida molt curta. A partir de 1868, la lluita contra les quintes tornà a l'àmbit de la revolta i el motí, també saldat amb derrotes. Més tard no hem trobat cap menció a una altra mutualitat d'aquest tipus.

5. AMHL "Correspondència 1851"

6. AMHL "Correspondència 1852". A AHDB "Caixa 171" l'Hospitalet es troba entre les moltes poblacions on es demana crear "*Sociedades de Socorros Mutuos para la Quinta*" l'any 1852.

7. AMHL "Correspondència 1853"

8. AMHL "Correspondència 1862"

9. AMHL "Correspondència 1866"

EL PRIMER CICLE DEL MUTUALISME LOCAL (1851-1881)

A partir de 1851 foren creades tres mutualitats a l'Hospitalet: el *Montepío de San Antonio de Padua* (1851), el *de San Antonio Abad* (1852) i el *de San Isidro* (1855). Aquestes entitats tenien com a finalitat principal la de recaptar diners per a donar unes quantitats estipulades en cas de malaltia o mort, sempre, evidentment, entre els associats. Pel que en sabem, tenien unes funcions assistencials, sense implicacions en activitats polítiques o en conflictes socials. Segurament per això van sobreviure, si més no dues d'elles, durant gairebé un segle, amb molts canvis de règim polític.

Qui va promoure aquestes associacions? La petició de la de Sant Antoni de Pàdua la signaven Lluís Piera, Juan Nonell (?) i Isidre Mitjavila.^[10] Cap dels tres era propietari de terres segons l'amillament de 1852. Isidre Mitjavila tindrà anys més tard una significació política, implicat amb el progressisme de Prim. Finalment, s'escolliren els càrrecs d'«*hermano mayor*», Sebastià Sales, i dipositari, Anton Barba.^[11] El primer era regidor, però cap dels dos figura entre els propietaris de terres del poble.

En què consistia aquest mutualisme? Segons la documentació d'una d'aquestes mutualitats, les persones associades pagaven 4 rals al mes, cosa que donava dret a rebre 10 rals al dia i assistència mèdica en cas de malaltia. La llei prohibia el pagament en cas d'atur. També hi havia una ajuda a la família d'un soci en cas de mort.

A l'escalf del progressisme en el poder des del 1854 s'havien produït diferents manifestacions del moviment obrer a Barcelona i rodalies. A l'Hospitalet existia una associació de teixidors des de, com a mínim, el 1855 (DOMÍNGUEZ, 2018: 55-56), en la qual veiem confirmada la naturalesa mixta d'aquestes primeres entitats obreristes, on el mutualisme era molt important, com una forma de cura entre iguals, però també de resistència de classe. Així era descrita per l'alcalde el juliol de 1856:

«Con carácter de sociedad de operarios de fabrica no existe ninguna en este pueblo, solo si una reunion de 12 ó 20 tegedores de algodón que se ausilian mutuamente; pero que carecen de fondo alguno.

Con todos esos individuos puedo contar por hallarse empeñados en el sos-

10. AMHL "Correspondència 1851". Això ho sabem perquè el Governador provincial va escriure una carta dient-li que havia rebut aquesta petició de fer una "*hermandad*" que "*tendrá por objeto socorrerse mutuamente en casos de enfermedad*" i li demanava informes per si aquesta entitat pogués ser "*perjudicial al buen orden público*".

11. AMHL "Correspondència 1851"

ten del órden, del trono de nuestra Augusta Reyna q. D. g. y de la Constitucion, siendo en cuasi su totalidad individuos de la benemerita M. N. de este pueblo.»^[12]

El juny del 1856, un grup de veïns, encapçalats per Joan Llopis i Gaspar Barceló, que tampoc trobem a les llistes de propietaris, van demanar la legalització d'una «*Sociedad de Seguros Mutuos*».^[13] D'aquestes dues entitats no tenim més notícia, segurament perquè aquell mateix juliol es va produir un moviment reaccionari i es van reprimir amb violència els moviments obreristes i progressistes a Madrid i Barcelona. Les associacions relacionades amb el moviment obrer van ser prohibides.

Tornem a les tres mutualitats que sí que van resistir durant unes dècades: Sant Antoni Abat, Sant Antoni de Pàdua i Sant Isidre. L'any 1862 tenien 464 membres (149, 171 i 144, respectivament). El document de recollida d'informació fou complimentat per l'Ajuntament, que va dir que el seu objectiu era «*Socorrerse mutuamente los asociados inscritos en dicha sociedad p^a sus enfermedades*».^[14]

Segons un altre document de 1880, les tres entitats tenien 616 associats (227, 342 i 47, respectivament).^[15] Si tenim en compte que el 1862 hi havia uns 680 veïns al poble i el 1880 n'eren uns 900, entenent per veí el cap de família, podem concloure que dues terceres parts dels seus habitants eren sota l'aixopluc d'aquestes entitats mutualistes. També veiem com de les tres mutualitats que partien d'una relativa igualtat, una esdevé la més important, Sant Antoni de Pàdua, i una altra va cap a la desaparició, Sant Isidre.

La utilització del gènere masculí a «associats» quan parlem de les persones que són membres d'aquestes entitats no és un genèric. Encara que no ho deien explícitament els estatuts, totes les referències que coneixem de les persones associades ho són d'homes. L'aparició de mutualitats femenines en el futur ens confirma que en aquesta època només s'acceptaven socis del gènere masculí.

Independentment de la seva adscripció ideològica, si la tenien, aquestes associacions eren organitzades i gestionades pels associats. Eren entitats horitzontals, amb l'única limitació a la democràcia que pogués oferir la influència personal d'alguns membres, derivada de la seva posició econòmica o política. En qualsevol cas, la seva permanència malgrat els vaivens

12. AMHL "Correspondència 1856"

13. AMHL "Correspondència 1856"

14. AMHL "Correspondència 1862"

15. AMHL "Governació s. XIX-XX"

polítics (1856, 1868, 1874...) sembla indicar que no tenien activitat més enllà de la purament mutualista.

Un altre episodi ens il·lustra sobre aquesta relació entre mutualitat i moviment obrer. Després de la gran activitat obrerista durant el Sexenni Democràtic (1868-1874), es va intentar crear una entitat que recollís les restes de les associacions sindicals que s'havien adscrit a l'Associació Internacional de Treballadors. El mateix 1874 es va crear una cooperativa, però no va ser legalitzada.

El febrer de 1875, Pere Llopis demanà al Governador Civil la legalització del *Montepío Unión de los obreros de Hospitalet*. L'autoritat provincial, com era habitual, demanà informació a l'alcalde, que aleshores era un dels principals propietaris de terres i molt conservador, Jaume Arús. L'alcalde en va desaconsellar la legalització, al·legant:

«...se sienta como principal motivo de la instalacion del Montepio la paralización de trabajos que en distintas epocas ha obligado hasta á los jornaleros á emigrar á otros paises, lo cual es inexacto, pues siendo la agricultura el principal y cuasi unico trabajo de esta localidad no ha habido nunca la paralización que suponen á no ser por huelgas por ellos mismos motivadas en estos ultimos tiempos siendo por el contrario la falta de brazos la que se nota en esta comarca. Para los casos de enfermedad hay establecidos en esta población tres Montepios que se denominan de S. Antº Abad, de S. Antº de Padua u de S. Isidro...»^[16]

Aquest *Montepío* era l'intent dels obreristes de tenir una entitat legal per a poder desenvolupar la seva activitat, sindical, cooperativa i mutualista. La *Unión de los obreros de Hospitalet* finalment va poder legalitzar-se com a cooperativa el 1876, es va incorporar a un Ateneu local entre 1888 i 1898 i va tornar a ser cooperativa independent en aquesta darrera data (DOMÍNGUEZ, 2018: 22-23). Aquest episodi ens mostra com una branca del mutualisme continuava molt lligada al moviment obrer, que en aquells anys oscil·lava entre l'anarquisme i el republicanisme.

EL SEGON CICLE DEL MUTUALISME LOCAL (1881...)

L'any 1881 arriba al poder el Partit Liberal, hereu dels antics progressistes. Amb les limitacions del sistema de la Restauració, començà una etapa amb una mica més de llibertats. El món associatiu ho va notar molt, i les mutualitats van tornar a florir. Als tres *montepíos* existents, entre 1881 i 1885 se n'hi van sumar cinc més, els quals eren diferents dels anteriors.

16. AMHL "Correspondència 1875"

Tres de les noves mutualitats eren femenines, sota l'advocació de *Nuestra Sra. de los Dolores* (1881), *Ntra. Sra. del Carmen* i *Ntra. Sra. de la Merced* (ambdues de 1885). L'any 1886, el president de la primera era Pau Mitjans i de les altres dues el «Rvdo. Cura/Ecónomo».[¹⁷]

L'any següent, el 1887, la junta del «*Montepío Ntra. Sra. del Carmen*» era formada pel rector com a president, i els tres llocs principals eren ocupats per les senyores Sanfeliu de Prats, Prats de Oliveras i Castellví de Norta, és a dir, de les famílies més riques del poble, per naixement i per matrimoni.

La junta de l'altra mutualitat impulsada des de la parròquia, la de la Mercè, era composta per cinc dones: Cabané de Casas, Vilar de Trèmols, Llopis de Álvarez, Viñals de Barba i Maria Miret Bas com a secretària. Hi podem veure alguns dels cognoms de petits propietaris o masovers.

La junta de la primera de les mutualitats femenines en ser fundada, la dels Dolors, com en els casos anteriors, tenia un president i un secretari homes. Estava formada per sis dones que en aquest cas apareixen a la documentació amb nom i cognom, sense el «de» que indicava amb qui estaven casades. Es tractava de Barceló, Vendrell, Gelabert, Gil, Riera i Mitjans, cognoms que no apareixen a les llistes dels rics.

Aquesta anàlisi dels cognoms de les juntes de les mutualitats femenines sembla indicar una segregació social en l'adscripció a una o altra. La primera en fundar-se va ser la dels més pobres. Si, a més, tenim en compte que el seu president era Pau Mitjans, que havia estat president de la Junta Revolucionària local el 1868, hi podem afegir un cert biaix ideològic vers el republicanisme. Les altres dues, impulsades alhora amb intervenció de la parròquia, són les de les classes més altes o, com a mínim, les dominades per les classes més altes del poble, que tampoc no eren gaire altes en el context global del país.

Per què van aparèixer mutualitats femenines? Com hem comentat abans, les societats de socors mutu en cas de malaltia tenien com a funció principal cobrir els homes, en tant que principals fonts d'ingressos de les famílies. En la dècada de 1880, però, es va plantejar que les dones també havien de ser cobertes per l'acció d'aquestes entitats. A hores d'ara no podem afirmar per què es produí aquest fenomen. Potser perquè l'assistència mèdica començava a ser eficaç i trobaven important tenir-ne.

17. AMHL "Governació s. XIX-XX"

MUTUALITATS EXISTENTS EL MARÇ DE 1884 I SETEMBRE DE 1887

nom	1884	1887
<i>San Antonio de Padua</i>	X	X
<i>San Antonio Abad</i>	X	X
<i>San Isidro</i>	X	
<i>Ntra. Sra. de los Dolores</i>	X	X
<i>Ntra. Sra. del Carmen</i>		X
<i>Ntra. Sra. de la Merced</i>		X
<i>Hospitalense</i>		X
<i>Sociedad de Auxilios mutuos entre agricultores</i>	X	X

Font: AMHL «Governació s. XIX-XX»

Un altre tema, no menor, que es plantejà en aquells anys va ser el nom de les mutualitats. En demanar el permís per a legalitzar una de les dues entitats femenines de l'any 1885 es deia: *«Que siendo de suma necesidad en esta villa la creación de Monte-pios de socorros mutuos bajo una advocación religiosa en contraposición de la propaganda laica y anticatólica que por medio de ciertas asociaciones viene haciendose (...).»*^[18]

Per tant, es confirma que les mutualitats no només tenien una composició social diferent, sinó una tendència política diferent. En aquells moments, un dels trets distintius més importants del debat ideològic entre esquerres i dretes era el religiós, entre el catolicisme dels conservadors i el lliurepensament dels més progressistes (part dels liberals, demòcrates, republicans i, evidentment, anarquistes).

Segell amb el logotip de quatre de les mutualitats històriques de l'Hospitalet amb simbologia religiosa

18. "Correspondència 1885"

Hem vist, però, que la mutualitat femenina progressista del 1881 Ntra. Sra. de los Dolores encara tenia advocació religiosa. El seu control va ser objecte d'un enfrontament el juny del 1889, entre Vicenç Albets i Just Oliveras, director i secretari entrants, i en Pau Mitjans, el veterà líder polític i director sortint.^[19] Eren anys d'importants i intensos conflictes polítics a l'Hospitalet.

Tanmateix, les dues entitats mutualistes creades immediatament després ja no la tenien. El 1882 es fundà la *Sociedad de auxilios mutuos entre agricultores*, que també apareix com a *Cooperativa de obreros agricultores*. La seva funció era «*Socorro casos enfermedad i procurar trabajo*». El 1884 fou fundat el *Montepío Hospitalense* i tenia com a president el líder republicà local Josep Diví i Codina.^[20] El seu vicepresident el 1887 era Joan Oño, que en aquell moment era president de la *Cooperativa de Obreros*. Segons la petició de la seva legalització, era «*para el caso de enfermedad é imposibilitación*».^[21] A l'Arxiu Municipal es conserva documentació d'aquesta entitat fins l'any 1922.

L'any 1887 va desaparèixer una de les mutualitats tradicionals, la de Sant Isidre. Tampoc no hi és en una llista d'entitats de 1898: la *Sociedad de auxilios mutuos entre agricultores*.^[22] En aquesta relació d'associacions, els «*montepíos*» amb l'objecte «*Socorros en caso de enfermedad*» eren:

MUTUALITATS DE L'HOSPITALET EL 1898

nom	domicili	socis	data de fundació	president
S. Antoni Abat	Major, 37	251	5-9-1852	Enric Vidal
S. Antoni de Pàdua	Major, 63	318	12-8-1851	Boi Valls
Hospitalense	Perutxo, 28	350	28-5-1890	Joan Batllori
N. S. dels Dolors	Major, 79	210	23-12-1881	Vicenç Albets
N. S. del Carme	Major, 43	130	24-4-1885	El rector
N. S. de la Mercè	Major, 127	213	1-5-1885	Mercè Rius

Font: AMHL «Governació s. XIX-XX»

Per tant, entre 1885 i 1898 s'atura el creixement de les entitats de socors mutu i fins i tot se'n redueix la quantitat, de vuit a sis. Amb aquestes sis

19. AMHL "Governació s. XIX-XX"

20. Tota la informació de les entitats creades entre 1881 i 1885 procedeix de AMHL "Governació s. XIX-XX)

21. AMHL "Fons entitats i institucions, caixa 3"

22. AMHL "Governació s. XIX-XX"

mutualitats de fi de segle XIX potser ja n'hi havia prou per a un poble que no arribava als cinc mil habitants, concentrats en la seva majoria al nucli antic, en el que avui coneixem com a barri del Centre.

La bibliografia consultada insisteix que la Llei d'Associacions de 1887 va significar un impuls també en aquesta mena d'associacionisme. El cert és que la dinàmica a l'Hospitalet sembla anar força deslligada dels vaivens de la legislació i ser més dependent dels canvis de règim polític, que reprimen o no l'impuls sindical, mutualista o cooperativista que parteix de la base. Moderats i conservadors el reprimien força; progressistes i liberals depenia del moment; demòcrates i republicans no el reprimien.

Un altre factor adquireix més força en les darreres dècades del segle XIX en les cures a la població: el sector públic, en concret l'Ajuntament. Tradicionalment, el consistori havia intervingut en l'assistència en cas de situació greu repartint petites quantitats de diners o proporcionant feina en obres públiques, sobretot en cas d'inundacions o calamitats semblants. Una altra variant de la intervenció pública havia estat la gestió del repartiment de jornalers entre els propietaris per assegurar un jornal en aquests moments de crisi.

L'any 1894 es va demanar a alguns municipis informació per a fer una *Memoria sobre el estado higiénico de los Pueblos mas importantes del distrito de San Feliu de Llobregat* arran d'una terrible epidèmia de paludisme que havia afectat molt greument les poblacions del Delta de Llobregat, des del Prat fins a Castelldefels. L'Ajuntament de l'Hospitalet va respondre al qüestionari d'una manera estranyament positiva, car era habitual en les notificacions a les institucions superiors posar èmfasi en els aspectes negatius. És a dir, el més normal era fer pena per aconseguir ajudes i en aquest document les autoritats de l'Hospitalet, encapçalades per l'industrial Joan Herp, van treure pit del que havien fet.

En aquest document s'explicava que al poble no havien patit la recent epidèmia de paludisme, que l'estat de les infraestructures públiques (tres escoles, un mercat i el cementiri) era bo. Posaven l'èmfasi en el fet que la majoria d'aquests equipaments eren de construcció recent. També hi afegien que les construccions privades gaudien de bon estat higiènic; en concret, una escola, la primitiva xarxa d'abastament d'aigua potable i els habitatges de la població. Reproduïm dos paràgrafs del document, que són especialment pertinents:

«Los obreros habitan por lo general viviendas en buenas condiciones higiénicas y la alimentación de los mismos es suficiente y de buena calidad. No se ven pobres de solemnidad porque el Ayuntamiento les atiende, invirtiendo una buena cantidad en socorros domiciliarios. (...)

Esta establecido el servicio gratuito de vacunacion, pero son pocas las personas que lo aprovechan por estar todas las familias igualadas con algun Médico que cuida de hacerlo. La asistencia Médico-Farmacéutica domiciliaria gratuita, está perfectamente atendida, sufragando los gastos el Municipio.»^[23]

Podem veure que l'any 1894 existia un embrió d'Estat del Benestar, exercit per la institució municipal, que incloïa el que avui anomenem serveis socials, ensenyament i sanitat. També ens diu el document que la pràctica totalitat de la població era sota l'aixopluc de les mutualitats pel que feia a l'assistència mèdica, la qual incorporava novetats tan importants com les vacunacions. Hem de tenir present que l'any 1885 havia passat per l'Hospitalet i per tot el país la quarta pandèmia de còlera del segle.

Aquell mateix any de 1894 es va crear la *Unión y Defensa de Montepíos de la Provincia de Barcelona y sus Afueras*, l'actual Federació de Mutualitats de Catalunya.^[24] Aquest fet ens indica la maduresa del moviment mutualista al país.

En la darrera dècada del segle XIX s'accelerà la industrialització i el creixement urbà dels ravals obrers i industrials de Sants que havien entrat al terme de l'Hospitalet: Santa Eulàlia i Collblanc-la Torrassa. El poble s'estava transformant a una velocitat com no havia passat mai i el teixit associatiu n'és un reflex.

Al recer d'aquest creixement, entre 1898 i 1904 foren creades diverses cooperatives i quatre entitats més de caràcter mutualista. El 1904 hi havia a l'Hospitalet una quinzena de mutualitats i cooperatives per a una població que no arribava als 6.000 habitants.

El *Montepío de San Roque* fou impulsat l'any 1899, encara que no va ser legalitzat fins el 1902. En tenim documentació fins al 1915. Definien l'entitat i el seu objectiu com a: «*Asociacion de socorros mutuos en los casos de enfermedad ó muerte natural para individuos de ambos sexos (...) al laudable fin de ser atendidas las clases jornaleras en sus enfermedades y que por el descuido si se quiere, no se hallan inscritos en algún Monte-pio, ni serles tal vez posible ingresar, en atencion á su edad cuyos estatutos les privaría entrar*».^[25]

L'any 1902 es va constituir el *Montepío La Fraternal*. Tenia la seu al cafè

23. AHCSFL, Caixa 574

24. TOBELLÀ, Antoni. *Mutualisme, territori, solidaritat, persones. 125 anys amb la Federació de Mutualitats de Catalunya*, Barcelona, Federació de Mutualitats de Catalunya, 2022, pàg. 41-42

25. AHGC Expedient 1658

de Joan Monrós, al carrer Major, i declarava que la seva finalitat era «socorrerse mutuamente en los casos de enfermedad ó accidentes desgraciados». Per fer-se soci s'havia de tenir entre 14 i 40 anys, «buena salud y acrisolada reputacion». Se'n conserva documentació fins a l'any 1939.

Segell amb el logotip de dues de les mutualitats històriques de l'Hospitalet amb simbologia no religiosa, representant l'ajuntament

L'any 1904 fou legalitzada la *Sociedad de albañiles de Hospitalet*. Tenien la seu al carrer de Rossend Arús i n'he pogut veure documentació fins a 1910. Com veurem, és la primera mutualitat que en els seus estatuts recull obertament una funció sindical. En concret deien: «*La Sociedad tiene por objeto el socorro y auxilio mutuo por causa de accidente en su profesión entre los operarios jornaleros albañiles asociados y procurar el cumplimiento de la vigente ley de accidentes de trabajo y el de cuantas tiendan al mismo fin, mejorando su condición moral y material.*»^[26]

També en una fàbrica es va crear una mutualitat, Can Basté. Aquesta indústria de filats i teixits de cotó era la més gran de la ciutat. Avui coneixem aquest conjunt fabril amb el nom de la dona que poc després el compraria: Tecla Sala. Doncs l'any 1903 un article de premsa lloava la creació d'una mutualitat per als seus treballadors, que «*ofrece socorro eficaz á aquéllos [els obrers] en enfermedades, defunciones y todos aquellos casos en que la caridad sublime debe manifestar su misión grandiosa.*»^[27]

Can Basté fou l'única empresa que va tenir una societat d'aquest tipus a la nostra ciutat en aquells primers anys del segle XX. Val a dir que malgrat que la documentació parla d'obriers, sabem que el 90% de la plantilla eren dones. La vida d'aquesta *Hermandad de la fábrica de los Sres Sucesores de Dn. Andres Basté* va ser molt curta, perquè l'any 1906 la

26. AHGC Expedient 4461

27. *Revista ilustrada de banca, ferrocarriles, industria y seguros*, 10-X-1903

fàbrica havia gairebé cessat la seva activitat.[²⁸]

Un llistat d'associacions de 1904 esmenta entitats com *La Benéfica* o *La Vigilancia Hospitalense*. No en sabem res més, però pel seu nom bé podrien ser de la tipologia de les mutualitats, ni que sigui parcialment. Amb posterioritat, tenim coneixement de la creació de *La Humanitaria*, el 1916[²⁹] i del *Montepío Nuevo San José*, el 1935 (DOMÍNGUEZ, 2021: 29).

Les mutualitats de Sant Antoni de Pàdua i Sant Antoni Abat, les més antigues, van subsistir fins els primers anys del franquisme. Tenim unes sèries de dades sobre les persones associades, que indiquen una certa tendència a la pèrdua d'importància:

any	S. Antoni de Pàdua	S. Antoni Abat
1908	313	233
1909	298	213
1911	279	204
1912	266	
1914		184
1923		166
1932		171

Font: AGC, Caixa 59 i 92

La primera, entre 1908 i 1912 tenia una quota de 1,25 ptes. al mes. En l'any que anava de juny de 1908 a maig de 1909 havien tingut uns ingressos de 4.507 i unes despeses de 4.379 ptes. Entre els mateixos mesos de 1911 i 1912 les dades van ser de 3.996,35 i 3.930,35. La segona tenia una quota d'1 i 1,25 ptes. al mes, en mesos alterns, entre 1908 i 1923. L'any 1932 pagaven sempre 1 pta. al mes.[³⁰]

A TALL DE CONCLUSIÓ

L'ajuda mútua, les cures entre iguals o semblants, institucionalitzada i

28. PIERNAS, Natalia et al. *Filant cultura. Història del conjunt industrial del Molí Paperer, Can Basté i Tecla Sala*, l'Hospitalet, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2023, pàg. 46-47.

29. *Base de dades de l'Associacionisme català contemporani: 1868-1980* <https://www.irmu.org/base-de-dades-associacionisme/>

30. AGC Caixa 59 pel de St. Antoni de Pàdua i Caixa 92 pel de St. Antoni Abat

regulada en associacions, procedia dels gremis, confraries, germandats, etc. de l'Antic Règim. Al llarg de la dècada de 1830 i 1840 es crearen a l'Hospitalet les primeres entitats d'aquesta mena, pel que fa a la nostra ciutat, aleshores un poble d'uns tres mil habitants, pionera en aquest àmbit.

Les mutualitats creades en els següents cent anys, una quinzena, oscil·laven entre les purament utilitàries i les lligades al moviment obrer i al cooperativisme. D'aquestes últimes podien haver-ne existit més, però algunes van tenir entrebancs per a la seva legalització. En cap cas es va impulsar una mutualitat amb vocació empresarial.

Durant dècades, homes i dones del poble, gairebé la totalitat de la població, van gaudir de la solidaritat dels seus veïns i les seves veïnes davant els riscos més importants de la vida, van tenir cura els uns dels altres mútuament. A Catalunya, l'any 1915, existia un miler de mutualitats amb prop de dues-centes mil persones associades.^[31]

Tanmateix, quan en 20 anys, de 1915 a 1935, la població de l'Hospitalet es quintuplicava, no hi va haver un desenvolupament paral·lel del mutualisme. En la primera dècada del segle XX hi havia una desena de mutualitats al poble. En les següents, van perdre influència i van tendir a la desaparició. Alhora, es produïa una ebullició d'activitat social, associativa i obrerista extraordinària en la qual era majoritari l'anarquisme. En aquesta nova etapa, el mutualisme va perdre importància relativa, cosa que no va patir el cooperativisme.

BIBLIOGRAFIA

ÁVALOS, Luis M. «Antecedentes históricos del mutualismo». *CIRIEC-España, revista de economía pública, social y cooperativa*, 1991, Núm. 12, p. 39-58 http://ciriec-revistaeconomia.es/wp-content/uploads/rev12_02.pdf

DOMÍNGUEZ, Manuel. «Els motins contra les quintes a l'Hospitalet i el seu entorn». *Quaderns d'estudi*, 2009, Núm. 21, p. 145-182, <https://raco.cat/index.php/QuadernsCELH/article/view/218850>

—«El moviment obrer i camperol a l'Hospitalet de Llobregat, entre 1840 i 1880». *Quaderns d'estudi*, 2018, Núm. 32, p. 43-75, <https://raco.cat/index.php/QuadernsCELH/article/view/350532>

31. Museu d'Història de Catalunya, *Catalunya, terra cooperativa* https://www.mhcat.cat/exposicions/exposicions_realitzades/catalunya_terra_cooperativa/el_mutualisme

—«Aproximació a la història del cooperativisme a l'Hospitalet». *Quaderns d'estudi*, 2021, Núm. 35, p. 13-50, <https://raco.cat/index.php/Quaderns-CElh/article/view/398822>

DUCH, Montserrat. «El mutualismo en Cataluña: la incipiente construcción desde abajo de la ciudadanía social, (1890-1936)». *Historia Contemporánea*, 2019, Núm. 61, p. 797-833, <https://doi.org/10.1387/hc.20258>

LARGO, Fernando; PUJOL-ANDREU, Josep. «Desarrollo y crisis del mutualismo de trabajadores en España en el siglo XX: Nueva aproximación desde el capital social». *Scripta Nova: revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, 2016, Vol. 20, <https://raco.cat/index.php/ScriptaNova/article/view/312898>

MARÍN, Guillermo. «Apuntes sobre la historia del mutualismo en España: estado de la cuestión». *Historia, trabajo y sociedad*, 2016, Núm. 7, p. 35-54 <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5669895>

SOLÀ, Pere. «El mutualismo y su función social: sinopsis histórica». *CIRIEC - España. Revista de economía pública, social y cooperativa*, 2003, Núm. 44, p. 175-198 https://ciriec-revistaeconomia.es/wp-content/uploads/06_Sola_44.pdf

ARXIU CONSULTATS

AHCSFL, Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat

AGC, Arxiu del Govern Civil

AMHL, Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat